

”המסתערבים” – המחלקה הערבית של הפלמ”ח

ירוחם כהן*

לתפקיד קצין מטה לענייני הסיירות בפלמ”ח ונושא הסיירות בפלמ”ח היה לשם דבר.

(ח) בין התפקידים החשובים שהוטלו עלי היה נושא ”תיקי הכפרים” שבוצע במסגרת לשכת התכנון של ההגנה. תחילה הוטל על טייסי ”מחלקת הטיס” של הפלמ”ח, שבסיסה היה בקיבוץ נען, לערוך סדרת צילומים אוויריים של מטרות אסטרטגיות ברחבי הארץ. את הצילומים העברנו לסיירי הפלמ”ח שהביאו מידע מלא על דרכי הגישה אל המטרה ומידע נוסף שלא נתגלה בצילום האוויר. את החלק השלישי בהשלמת ”תיק הכפר” ביצעו המסתערבים שהשלימו את המידע הנדרש לגבי פנים הכפר. בניית ”תיק הכפר” נעשתה ע”י לשכת התכנון. תיקי כפרים אלה סיעו רבות בידי המפקדים במלחמת השחרור.

כל זאת, ד”ר גלבר, אירע לפני קיץ 1947. משנת 1947 ואילך, ותוך מהלך מלחמת העצמאות, פעלו ”המסתערבים” בקדחתנות בסיוורים ובחדירות אל תוך השטחים הערביים ואל מעבר לגבולות. קביעותיו של ד”ר גלבר כי ”ידיעות כלליות על תכנית הפלישה החלו להגיע מתחילת מאי (1948 – י”כ)” וכי ”ב”כ 15 במאי נמצא אפוא הצבא (כוחותינו – י”כ) מתמודד עם אויב, שמבחינה פסיכר-לוגית – לפחות – היה בלתי צפוי” – קביעות אלה של ד”ר גלבר, אינן תואמות כלל את המציאות:

(א) בחודשים מרס-מאי 1948 שימשתי כקצין מודיעין בחטיבת יפתח במטהו של יגאל אלון במבצע ”יפתח” לשחרור הגליל המזרחי. מדי בוקר ערכתי טיסות סיוור וצילום מן הכינרת לאורך הגבול ועד להר מירון. זיהינו את בסיסי הפלישה שהקים האויב מעבר לגבול וההכנות שנערכו בהם ושאלף התעצמו והלכו. ערב הפלישה, בטרם החל האויב לפעול, תקפו כוחות ”יפתח” את בסיסי הפלישה האלה

בכל רחבי סוריה ולבנון עד לדיר א-זור בצפון-מזרח סוריה, לשלרשותם רשת אלחוט ארצית. למותר לומר שאנשי המחלקה הסורית, מפקדים ופקודים כאחת, ניצלו היטב את שהייתם ופעילותם בסוריה ולבנון לקראת העתיד עם סיום תפקידם שם.

(ב) עם סיום תפקידי ב”מחלקה הסורית” רית”, ביוני 1943, הטיל עלי מפקד הפלמ”ח, יצחק שדה, לאור הניסיון שנרכש בפעילותנו, להקים את מחלקת המסתערבים במסגרת הפלמ”ח. כן, כבר אז, צפתה ההגנה את הצורך בהקמת מודיעין צבאי במסגרת התכניות שהחלו להירקם בפיקוד העליון של ההגנה לקראת המאבק הצפוי בין ישראל למדינות ערב.

(ג) מחלקת ה”מסתערבים”, שהיה לי הכבוד לעמוד בראשה, החלה פעולותיה ביולי 1943, כשהגרעין העיקרי של המתנדבים ליחידה נבחרו מבין אנשי המחלקה הערבית בחרייבה שעל הכרמל וחלק מאנשי ”המחלקה הסורית” שהביעו רצונם להמשיך ולפעול במסגרת הפלמ”ח. כן גייסנו מתנדבים חדשים ברחבי הארץ אשר צורפו ליחידה.

(ד) מאז יולי 1943 ועד למלחמת העצמאות נערכו אימונים קדחתניים, שתי-לות (בחיפה, יפו, ירושלים ועוד), חדירות לכל שטח ערבי עויין בארץ וכן, החל משנת 1946, החילונו בהחדרת המסתערבים לירדן וסוריה כהכנה לקראת הצורך בשתילות בארץ אויב.

(ה) גם בהיותי בתפקיד מפקד ההגנה בסוריה ולבנון בשנים 6-1945 טיפלתי, בין השאר, בהכנות לפעילות מודיעינית לקראת העתיד, והיה כי תפרוץ מלחמה.

(ו) עם שובי ארצה בסוף שנת 1946, נתמנית לקצין מטה לענייני מודיעין במטה הפלמ”ח וכבר אז החילונו לפתח במלוא המרץ את פעילות המודיעין הצבאי בגודי הפלמ”ח ובפולגותיו ברחבי הארץ. (ז) במקביל, נתמנה חיים זינגר (רון)

חזרתי וקראתי את מאמרו של סא”ל (מיל’) ד”ר יואב גלבר בנושא ”הקמת המודיעין הצבאי” (מערכות, 294-295) וכבר החל מן השורה הראשונה של המאמר תמהתי על קביעתו כי ”לקראת מלחמת הקוממיות הורגש העדרו של מערך מודיעיני צבאי...” – האמנם?

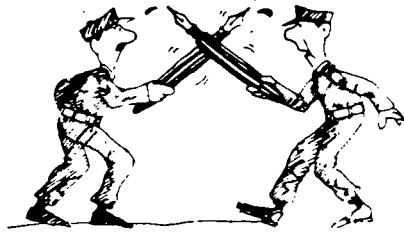
את דיעותיו וקביעותיו של ד”ר גלבר על פעילות הש”י (שירות הידיעות של ההגנה) בשנות ה-40 אני משאיר לתגובת אנשי הש”י. אני מבקש להתייחס לדבריו על המחלקה הערבית של הפלמ”ח (ה”מסתערבים”) מאחר, שלדעתי, המידע, שבידי ד”ר גלבר הנו שטחי ביותר ובהחלט אינו מדויק.

לא ברורה לי קביעתו של ד”ר גלבר, כי ”רק בקיץ 1947 חודש המאמץ להכשיר קבוצה של מסתערבים שניתן יהיה לשתול אותם בשטחים הערביים, או להחדירם לשם בשעת הצורך. הכשרתם של מסתערבים הייתה מורכבת וחייבה זמן ממושך, שבמהרה התברר כי אינו עומד לרשותה של ההגנה”.

כהיסטוריון, אילו העמיק ד”ר גלבר לחקור בנושא זה היה מגלה, שמסתערבים היו קיימים, ופעלו רבות שנים לפני ”קיץ 1947”. ואלה הן העובדות:

(א) בראשית מלחמת העולם השנייה, בשנת 1941, חדרה קבוצה נבחרת של חברי ההגנה דרך קווי האויב אל סוריה ולבנון ופעלה בתפקידי מודיעין וחבלה במשך יותר משלוש שנים. ”המחלקה הסורית” בפיקודם הישיר של יהושע (גיוש) פלמון, ישראל בן-יהודה (עבדו) ויגאל אלון, הוקמה ופעלה בשיתוף מלא עם שירותי הריגול של צבאות בעלות הברית במזרח התיכון. אנשי ”המחלקה הסורית” התבססו ופעלו כערבים לכל דבר

* איש המחלקה הסורית של ההגנה במלחמת העולם השנייה ומפקד מחלקת המסתערבים בפלמ”ח.

נראה לי שכל הביטול המבצבץ במאמר
 רו של ד"ר גלבר לגבי פעילות הש"י
 והמסתערבים בא להכשיר את הקרקע
 לסיכום במאמרו של ד"ר גלבר בו הוא
 חובש כתרם על ראשיהם של "קבוצה
 קטנה של קצינים יוצאי הצבא הבריטי
 שבאיחור רב השתלבו בו (בכנייתו של
 מערך המודיעין הצבאי) בתפקידי מפתח".
 והוא ממשיך "הם שהביאו אתם את תורת
 ההפעלה והארגון של המודיעין בצבא
 סדיר וכו'".

אני אהיה האחרון שאיננו מעריך את
 חלקם של אותם אלפי בחויים שהתגייסו
 לצבא הבריטי לפי הוראת מוסדות היישוב
 בטרם מדינה. אולם, לעניות דעתי, ד"ר
 גלבר דוקא עושה להם עוול. האם כדי
 להאדיר את חלקם של "קבוצת קצינים
 יוצאי הצבא הבריטי" ורבים אחרים מחב-
 ריהם, שלקחו חלק פעיל במלחמת העצמ-
 אות, צריך לבטל את פעילות אנשי הש"י,
 ה"מסתערבים", הסיירים ועוד, שפעלו
 בתנאי המחזרת של הימים ההם, שאני
 מעריך, שד"ר גלבר אינו מכיר? האם
 חמשת הכרכים, שכתב ד"ר גלבר על
 "תולדות ההתנדבות" (לצבא הבריטי),
 מקנים לו בקיאות כמה שאירע בארץ
 בשנים 1940-1948?
 היסטוריונים, היהירו בכתיבתכם!

של אלוף (מיל') אברהם אדן (ברן) "עד
 דגל הריו".

(ד) ועוד — ד"ר גלבר קובע, כי "את
 ציר הפלישה הסורי זיהו עתה (15.5.48 —
 י"כ) בכטיחה (שפך הירדן לכינרת).
 כמי שמכיר היטב את האזור, לא הייתי
 מציע לגרוע שבאויבי לקבוע ציר פלישה
 באזור הזה.

אבל, למה לבוא ולקבוע, כי המסתער-
 בים "נחלו גם כשלונות. מסתערב אחד
 נמצא הרוג בין לוד ורמלה, ושניים אחרים
 נתפסו ביפו עוד באותו חודש", או לבוא
 ולקבוע כי "הניסיונות להפעיל מסתער-
 בים בימים הראשונים לאחר הפלישה, לא
 עלו יפה. שניים מאנשי היחידה שחדרו
 לעזה, נתפסו ב-22 במאי והוצאו להורג
 לאחר שהואשמו בהרעלת בארות" —
 האם יש לכנות ככישלון חיילים שנפלו
 בעת מילוי תפקידם? זוהי מסקנה אומללה
 ביותר, ובהחלט אינה הולמת אדם הנושא
 דרגת סגן אלוף (מיל')! זוהי פגיעה גסה
 ככבודם ובזכרם של ששה מסתערבים
 שנתפסו והוצאו להורג בעת מילוי תפקי-
 דם, ועד היום לא זכו להיקבר בקבר
 ישראל!

איש ה"מסתערבים" נתכבד להדליק
 משואה בהר הרצל בערב יום העצמאות
 תשמ"ד, ויש לראות בכך הערכה ותודה
 להישגי ה"מסתערבים".

מצפון למלכיה וממזרח לגשר בנות יעקב
 והשמידום.

(ב) ב-7.5.48 הטלתי על שני מסתער-
 בים לחדור לסוריה ולהשיג מידע על
 ההכנות של צבא סוריה לפלישה. המסת-
 ערבים הגיעו לקונייטרה, הפעם מתחזים
 כפליטים, אל ידידיהם שם מסוירים קוד-
 מים, ומשם הגיעו לדרמשק. הם השיגו
 בדמשק אישור תנועה, חזרו לקונייטרה
 ושוטטו לאורך הגבול עם סוריה ולבנון
 והגיעו לביירות. שם נפגשו עם שני מסת-
 ערבים נוספים שהגיעו כפליטים לאחר
 שחרור חיפה, ויחד הגיעו לדרמשק וביקרו,
 בין השאר, בבסיס האימונים הצבאיים
 בקטנה.

ברשותם נמצאה מצלמת-מצית שמסר-
 תי בידם והם השתמשו בה לעת צורך.
 המסתערבים חזרו למטה "יפתח" בראש
 פינה ב-13.5.48, דהיינו יומיים לפני
 הפלישה. מכאן לבוא ולטעון שהפלישה
 הייתה בלתי צפויה וכי "המודיעין נשען
 כמעט בלעדית על שידורי הרדיו הערבי...
 וכו' וכו'", זה ממש סילוף עובדות. (למי
 היה רדיו?)

(ג) גם על טענותיו של ד"ר גלבר על
 "העדר תודעה על סכנת פלישה" וקביעתו
 כי "בנגב לא חשבו להציב תצפיות על
 הצירים (צירי תנועה — י"כ) — לא נותר
 לי אלא להציע לו לקרוא בנושא זה בספרו

עוד בעקבות "הקמת המודיעין הצבאי"

סא"ל (מיל') ד"ר פנחס פיק

היות שד"ר גלבר עומד לפרסם כרך
 חמישי של הספר "תולדות ההתנדבות",
 ולבטח רצונו כי הספר יהיה נקי מהשמ-
 טות ואי-ידיוקים, הרי מן הראוי שלא
 יתעלם מהעובדה, כי בירושלים פעלה עד
 ל-14.5.48 "הרשת הצבאית (האנטי-בריי-
 טית) של הש"י". רשת זו הוקמה בקיץ
 1947 ע"י ד"ר שלהבת פריאר ("אורי"),
 אשר עוד לפני כן, כחייל בריטי, פעל רבות

בעמ' 20 נאמר: הש"י מילא פונקציה של
 איסוף ידיעות לצרכים פוליטיים יותר
 מאשר גרעין למערך של מודיעין צבאי.
 משפט זה אינו משקף את המצב כפי
 שהיה למעשה ב-1947-1948. נראה לי, כי
 מחבר המאמר טועה עקרונית, בהדגישו
 הדגשית יותר, כי "האיסוף שלו (של הש"י)
 התרכז כמעט אך ורק בסוכנים... ברובם
 ערבים..." וכו'.

היות שנמנית עם מקימי חיל המו-
 דיעין ב-1948, קראתי בעניין את
 מאמרו של סא"ל (מיל') ד"ר יואב
 גלבר "הקמת המודיעין הצבאי"
 (מערכות 294-295, יולי 1984).
 כמה מהדברים שנאמרים במאמר
 עוררוני לתגובה.